

Ulkopuolisuus ja tunteet suomalaisen modernistisen proosan ytimessä

Elise Nykänen 2022: *Suomalaiset sivulliset. Eksistentiaalisten tunteiden kertominen 1950-luvun proosassa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1479. Helsinki: SKS, 331 s.

Elise Nykäsen teos *Suomalaiset sivulliset. Eksistentiaalisten tunteiden kertominen 1950-luvun proosassa* ottaa nimensä mukaisesti analyysin kohteeksi modernistisessä proosassa esiintyvät maailmassa olemiseen kietoutuvat tuntemukset. Teoksessa suomalaista kirjallisuutta luetaan erityisesti ranskalaisen eksistentiaalismin valossa ja tarkastellaan, kuinka tutkimuksen kohdoteokset käyvät tiivistä vuoropuhelua eksistentiaalismin klassikkoteosten kanssa. Samalla suomalaista 1950-luvun kirjallisuutta kudotaan osaksi sivullisuuden tematiikan käsittelyä 1900-luvun proosassa. Kunnianhimoisesti tarkasteluun on otettu mukaan sekä teosten sisäisen maailman että lukijan ja jonkin verran myös tekijän tunteet ja kokemukset ja näiden risteämät.

Suomalaiset sivulliset osoittaa ajankohtaisuutensa tutkimuksen affektiivisen käänteeseen ja suomalaisen modernismin uudelleenarvioinnin kontekstissa. Pohjoiset tunteet olivat jo *Avaimen* vuoden 2022 ensimmäisen numeron teemana, ja teemallisesti Nykäsen teoksen parina voidaan nähdä tänä vuonna ilmestynyt Anna Ovaskan teos *Shattering Minds. Experiences of Mental Illness in Modernist Finnish Literature* (2023), jossa huomio on mielen pirstoutumisen kuvauksissa modernistisessä proosassa sekä tällaisten kuvausten herättämässä lukijuuteen ja yhteiskunnallisiin asenteisiin liittyvissä kysymyksissä. Yhteiskunnan laitamilla olevat, rikkoutuneet tai epävakaa mielet ja niiden kuvaukset modernistisessä kirjallisuudessa näyttävätkin herättävän nyt kiinnostusta.

Nykäsen tutkimuksen kohteeksi on valikoitunut viisi proosatekstia: Kerttu-Kaarina Suosalmen novelli ”Synti eli punapartainen ikoni” (1957), Lassi Nummen *Viha* (1952), Marko Tapion *Aapo Heiskasen viikatetanssi* (1956), Tyyne Saastamoisen *Vanha portti* (1959) sekä Eeva-Liisa Mannerin pienoisromaani *Tyttö taivaan laiturilla* (1951). Monipuolisten, tyylillisesti toisistaan poikkeavien ja erilaisia henkilöähahmoja sisältävien tekstien kautta Nykänen pääsee käsiksi sivullisuuden laajaan kokemusmaailmaan, kuten myös kokemusten eroihin ja yhtäläisyyksiin.

Suomalaiset sivulliset rakentuu teoreettista ja tutkimuksellista taustaa kartoittavasta alkuluvusta, jokaista teosta erikseen käsittelevistä analyysiluvuista ja tuloksia yhteenvetävästä loppuluvusta. Alun teoreettinen katsaus sivullisuuden

käsitteeseen ja historiaan sekä eksistentiaalisten tunteiden lukemiseen on laaja ja toimii sekä itsenäisenä tietopakettina että hyvänä pohjana tuleville luvuille.

Ensimmäisessä analyysiluvussa Nykänen keskittyy Kerttu-Kaarina Suosalmen novelliin ”Synti eli punapartainen ikoni”. Novelli rakentuu päiväkirjamerkinnöistä, joiden läpi hahmottuva päähenkilö-sivullinen kamppailee ympäröivän yhteiskuntajärjestyksen kaventamassa ja omien tunnekokemustensa ristiriitaisessa maastossa. Luvussa pohditaan absurdia kerrontaa ja siihen limittyviä tarina- ja tunnerakenteita osana eksistentiaalisten tunteiden kuvaamista sekä osoitetaan, miten Suosalmen novelli haastaa lukijan käsityksiä siitä, mitä voi pitää epäluotettavana kerrontana.

Lassi Nummen *Viha*-romaanin kohdalla Nykänen tarkastelee teoksen tunnevaikutuksia lukijaan ja analysoi sitä, miten *Vihan* tunnesävyjä ja tunnelmaa on rakennettu. Samoin hän pohtii teoksessa esiintyvää ajatusta vihasta affektin lisäksi maailmassa olemisen tapana. Marko Tapion *Aapo Heiskasen viikatetanssin* tarkastelussa painopiste on sivullisuuden ja tunteiden tarkastelussa metafiction ja ironian näkökulmasta. Tällöin esiin nousee teoksen suhde aikaansa, romaanin nykyaikakriittisyys ja se, miten metafiction ja ironian avulla voidaan järjen lisäksi vedota myös tunteisiin ja samalla tuottaa lukijalle uudenlainen tunteisiin kytkeytyvä kokemuksellinen taso.

Tyyne Saastamoisen *Vanhan portin* analyysissa huomio keskittyy kokeellisen eksistentiaalismin, surrealismien ja eksistentiaalisten tunteiden kohtaamiseen sirpaleisessa, kaavamaisuutta ja eheyden ideaalia pakenevassa teoksessa. Romaania tarkastellaan myös rationaalisuuden ja järjen ihannoinnin kritiikkinä. Järkeen nojaavien tulkintojen väistäminen ja tekstin maailman pakeminen lukijaa ympäröivän maailman logiikalta näyttävät ohjaavan lukijaa kohti tunteita, mikä tuli ilmi myös Nummen *Vihan* päähenkilön analyysissa: huomio kiinnittyy tunteisiin, kun järjelle ei löydy kunnon tarttumapintaa.

Eeva-Liisa Mannerin pienoisoromaanista *Tyttö taivaan laiturilla* Nykänen tuo etualalle sivullisuuteen liittyvän melankolisuuden ja juurettomuuden kokemuksen. Teoksen tarkastelu monipuolistaa koko tutkimuksen näkökulmaa, sillä Mannerin teoksen päähenkilönä on muista kohdeteoksista poiketen lapsi. Lapsen kokemusmaailma tuo sivullisuuden kokemukseen maagisia elementtejä – ja myös iloa ja nautintoa. Kuten Nykänen tuo esiin, ovat myönteiset tunteet saaneet vähemmän huomiota eksistentiaalismin klassikoiden vastaanotossa. Olemassaolon mahdollisuuksien, olemisen autenttisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunteiden esiin tuominen ovat tärkeä muistutus lukijalle siitä, että eksistentiaalinen kirjallisuus ei ole pelkkää murhetta ja ahdistusta, vaikka nämä usein painottuvat niin teoksissa kuin niiden luennassa. Mannerin romaanissa olemassaolon toiveikkaus ja melankolia ovat kietoutuneita: tunteiden sykli vaatii molempia.

Suomalaiset sivulliset osoittaa, kuinka sivullisuus on yksi modernistista kirjallisuutta läpäisevä tunnerakenne. Sodanjälkeinen vieraalta tuntuva todellisuus ja haavoilla oleva yhteiskunta jättivät jälkensä kirjailijoihin. Teoksissa alkoi

esiintyä maailmaa sivusta havainnoivia muukalaisia, ja teoksiin kirjoitetut tunteet jäivät nekin sivullisen rooliin yhteiskunnassa, jossa kielteisten tunteiden ilmaisu oli häpeällistä. Nykänen kirjoittaakin, kuinka hänen tutkimuksensa keskeisenä tavoitteena on purkaa myyttiä viisikymmenluvun modernistisesta kirjallisuudesta ”uusasiallisenä tai puolueettomana kirjallisuutena”. Tässä onnistutaan erinomaisesti, ja Nykäsen teoksen ansiona onkin sen osoittaminen, kuinka rikasta tunneilmaisua modernistinen proosa pitää sisällään. Tutkimuksessa tuodaan myös antoisasti esiin tekijän ja teosmaailman kytkeytymisiä. Teosten analyysin rinnalle nostetaan kirjailijoiden pohdintoja aikansa kirjallisuudesta sekä omasta kirjailijuudestaan, ja sivullisuus näyttäytyykin myös kirjailijuutta värittävästä tunteena.

Suomalaisten sivullisten haastava mutta antoisa rakennemalli, jossa teokset interteksteineen, lukija ja tekijä konteksteineen kytketään toisiinsa, tuottaa lukijalleen runsauden sarven. Paikoin analyysi tarjoaa jopa niin runsaan kattauksen yksityiskohtaisia havaintoja ja tulkintoja teoksista, että vaarana on kristallisten huomioiden kätkeytyminen näitä huomioita tukevien ja taustoittavien yksityiskohtien paljouteen. Paljon on kuitenkin ollut *Suomalaisten sivullisten* aiheesta kirjoittamatta, joten näitä aukkoja on nyt ansiokkaasti tilkitty. Tästä on hyvä jatkaa myös eteenpäin modernismin ja tunteiden kartoituksessa, kun alkutaival on raivattu auki tulevien tutkimusten kuljettavaksi.

Carita Roivas & Maarit Soukka

Lähteet

Ovaska, Anna 2023. *Shattering Minds: Experiences of Mental Illness in Modernist Finnish Literature*.
Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.